

alapismeret nélkül bocsássuk magasabb osztályba. Éppen ellenkezően! A tanításban az legyen a főtörekvésünk, legfőbb célunk, hogy osztályunk minden tanulója minden biztonnal megtanulja a tananyagot azt a legkisebb mennyiségét, de gerincét, amely szükséges ahhoz, hogy a felsőbb osztályba engedhessük. Alig akadjon olyan gyermek, akit a tanító erre nem volt képes megtanítani. Osztályunkban alig akadjon olyan tanuló, akit le kell marasztanunk. Hisz ennek nem szabad mégtörténnie ép gyermekkel, aki csak tűrhető módon is rendszeresen járt iskolába. Az iskolai év hajlásakor jelölje ki a tanító az elmaradottakat. A vizsgálatra való előkészületek, a kitünő eredmény megmutatása s előkészítése helyett ezekkel a gyermekekkel kell foglalkozni óráról-órára, tantárgyról-tantárgyra. Ezekre és ne a jobbakra adjuk ekkor munkánk javarészét. Ezekre fordítsunk többszörös figyelmet, ezeknek adjunk buzditást a népoktatás nagy célja érdekében.

Nemzetünk megfogyatkozott. A támaszától és erősebb kezű vezetőjétől megfosztott sok ezer és százezer család érdeké különösen parancsolóan szól az iskolához. Azt követeli, hogy a gyermekben élő nemzeti és családi kincset alaposan és a jövőre való tekintettel, pedagógus értelemmel és szívvel értékeljük a jövő napjai számára; a fejletlen gyermekekre ne mondjunk ki elhamarkodva olyan ítéletet, amely megakasztja a haladását anélkül, hogy bármiben is hasznára lenné.

Kováts Alajos.

IRODALOM.

A páduai egyetem magyarországi tanulóinak anyakönyve és iratai (1264—1864). Gyűjtötte és közrebocsájtja *dr. Veress Endre.* — *Matricula et acta Hungarorum in universitatibus Italiae studentium.* Volumen I. Padova: 1264—1864. Collegit et edidit Dr. Andreas Veress. Sumptus toleravit *Carolus de Hornig, S. R. E. cardinalis, episcopus Vesprimiensis.* Budapest-Kolozsvár, 1915 (*Fontes rerum Hungaricarum-Magyar történelmi források. Tomus I.*) n 8°, 344 lap. Ára 10 korona. Megrendelhető: *Fontes rerum Hungaricarum, Kolozsvár* címen.

E nagyértékű latin-magyar forráskiadvány elsősorban a magyar neveléstörténelem kutatóinak érdeklődésére számíthat. A szerző tanári multjának megfelelően helyes érzéssel éppen a magyarság külföldi egyetemjárásának emlékeivel kezdette meg «*Fontes rerum Hungaricarum*» címen 40 kötetre tervezett forrásgyűjteményének közzétételét. Az előttünk levő első kötet anyagának gazdagsága s feldolgozásának mintaszerűsége eleve sejteti, hogy neveléstörténelmi anyagkészletünk

mily értékes gyarapítását várhatjuk a «*Fontes*» további nevelés-történeti tárgyú köteteinek (a II., III., X. és XI.) kiadásától is.

A szerző eddigi történetírói munkásságát is a teljes és modern tudományos, főleg diplomatikai készültségén kívül a neveléstörténet iránt való különös érdeklődés és érzék jellemzi. A kolozsvári Báthory-egyetem története, Déva XVI. századi első iskolájának, a Sennyey-fiúk XVII. századi külföldi iskolázásának, a nagyenyedi XVIII. századi diákéletnek tolla alól kikerült rajzai mind erről tesznek bizonyosságot. Nagyon örvendetes tehát, hogy éppen ő tőle kapjuk a tíz éve tervezett,¹ de eddig meg nem valósult «*Monumenta Hungariae Paedagogica*» előkészítő köteteit. Nagyon fokozza a szerző érdemét, hogy megjelent s legközelebb kiadásra kerülő köteteivel új ösvényen indult. A magyarságnak német, lengyel, osztrák és cseh stb. egyetemeken végzett tanulmányairól a «Magyarországi tanulók a külföldön» című akadémiai kiadványokból s egyéb anyaggyűjteményekből már eléggé tájékozottak vagyunk, Veress Endre viszont az *olasz* egyetemek magyar vonatkozásainak eddigelé szinte teljesen ismeretlen mezejére kalauzol el bennünket.

A kötet első fele (1—149. ll.) a paduai egyetem anyakönyveinek magyar vonatkozású bejegyzéseit tartalmazza, második része (150—290. ll.) a Paduában tanult magyarok haza írt leveleiből, ott írt munkáik előszavaiból, a rájuk vonatkozó hivatalos okiratokból: jegyzőkönyvekből, doktori diplomákból közöl száz darabra terjedő jellemző sorozatot. A kettő kivételével eddig kiadatlan levelek és oklevelek mind újkoriak, keltezésük 1508—1747 közé esik, az anyakönyvi bejegyzések azonban az Anjou-kor elejéig, 1308-ig nyúlnak vissza s szinte napjainkig, 1864-ig terjednek. E kereken 600 évet felölelő anyagkészlet összegyűjtésére a szerző nem csupán a paduai egyetem több száz kötetre menő anyakönyveit, egyéb aktáit és feliratgyűjteményét kutatta át, tizenöt éven belül öt ízben dolgozván Paduában, hanem a tárgyahoz legtávolabbi adalékokat nyújtható bel- és külföldi levéltárakat, könyvtárakat és forráskiadványokat is áttanulmányozta. Minden csekélységre kiterjeszkedő lelkiismeretes utánjárásának eredményeképpen azután nemcsak hogy az Árpádkor, 1231-ig tudta visszavezetni a magyarok paduai peregrinációjának kezdetét, hanem azt is elérte, hogy kötetének első fele nem száraz névsor, nem maradt az anyakönyvi bejegyzések pusztá időrendi felsorolása, hanem bőséges jegyzetekkel megvilágított eleven képek változatos sorozata, mely a bejegyzett tanulók egész paduai előhaladását, irodalmi tevékenységét, sőt Paduát megelőzőleg s azt követőleg más egyetemeken

¹ Fináczy Ernő tervezete: M. P. 1906. V. ö. Századok. 1906: 378. l.

folytatott tanulmányait is feltünteti. Forráskiadványa így nem csupán a magyarok paduai iskolázásának vált teljes corpusává, hanem ennél is jóval többet nyújt a neveléstörténet, irodalomtörténet és általában a hazai művelődéstörténet kutatói számára.

A kötetből elének táruló adatok és tanulságok sokasága és sokfélesége ehelyütt még a vázlatos felsorolást sem engedi meg, ezért csak a legfőbb eredmények összefoglalására szorítkozhatunk.

Az 1220-ban alapított paduai egyetem hazánkból igen hamar vonzott hallgatókat, egy névtelenről már 1231-ben említést találunk; az Árpád-korból még öt tanulója ismeretes névszerint. Az Anjouk alatt 17, Zsigmondtól Mátyásig 39, magának Mátyás királynak korából, talán egyenesen az ő támogatásával 66 tanulónk jut el Paduába, a Jagellók korában (1490—1526) pedig 166. A középkoron át tehát meglepően nagyszámú (205) magyarországi ifjú keresi fel az egyetemet, — társadalmilag túlnyomóan a magasabb állású egyháziak s a főpapok költségén ezek rokonsága; tanulmányaik főtárgya az egyházi és római jog, továbbá a «szent» orvostudomány. A magyarok közül Paduában többen a rektorságig emelkedtek, mások tanárként működtek, itthon a legmagasabb állásokra emelkedtek, vagy mint írók váltak híresekké. — Az újkor elején még tömegesebbé válik a magyarországiak paduai peregrinációja. Új elemként tűnik fel a magyar és erdélyi fő- és köznemesség s a német polgárság ifjú nemzedéke. Feltűnő, mily sok protestáns, főleg erdélyi evangélikus és unitárius keresi fel Padua katolikus egyetemét, amit írónk eddig vagy észre sem vettek,¹ vagy meg nem értettek.² Veress oklevéltára több példával igazolja (216—220., 276—280. ll.), hogy a Velence fennhatósága alá került paduai egyetem a nem-katolikusoknak is megadta a doktori fokozatot s így ennek elnyerése volt a főök, ami oly sok protestánst odavonzott. — A XVII. század derekától váratlanul erős apadás áll be, az 1660—1780-ig terjedő időközből alig 40 magyar tanuló mutatható ki. E jelenség okaira szerzőnk elég körülményesen rámutat, de a nagyszombati és egyéb hazai egyetemek itthonmarasztó hatásáról megfeledkezik, csupán Mária Terézia budai egyetemének ilyirányú hatására mutat rá. A magyar tanulók száma Padua osztrák uralom alá tartozása idején (1798—1866) ismét emelkedett, 1837 óta új társadalmi elemként a zsidó orvosnövendékek elszaporodása tűnik szemünkbe.

A második rész levelei és oklevelei a tanulók társadalmi vi-

¹ Pl. Daxer György: A külföldi iskolalátogatás hatása a hazai prot. nevelésügy fejlődésére. (A békéscsabai ev. főgimn. 1908/9. évi Ért.-jében.)

² Bagyary Simon: Századok. 1907: 81.

szonyainak rajzához is rendkívül színes, de ehelyütt nem részletezhető vonásokat nyújtanak. Egyes darabok, mint például egy névtelen tanuló költségeinek 1552. évi magyar nyelvű jegyzéke (164—166 ll.), külön kis tanulmányt érdemelnének.

A kötet izléses külső kiállítását jól megválogatott illusztrációk emelik. Ezek közül a Paduában tanult íróink, köztük Janus Pannoniusz, Zsámboky János s mások ma már unikum-számba menő paduai kiadványairól készült tizenöt címlap-hasonmás kelt különös érdeklődést. Használatát a lelkiismeretes gonddal szerkesztett terjedelmes név- és tárgymutató könnyíti meg. Figyelmeztetnünk kell azonban a szerzőt, hogy kiadványaiban ne a külföldi, hanem a hazai olvasókra legyen főtekintettel s okleveleit ne szüksézává latin, hanem bővebben részletező magyar rubrumokkal lássa el.

Végül lehetetlen külön meg nem emlékeznünk *Hornig Károly* báró, biboros-püspök páratlan bőkezűségéről, aki a díszes kiállítású kiadvány bizonyára nem csekély anyagi terheinek vállalásával, mint már annyi nagyszabású forráskiadvány költségeinek fedezésével, a mai viszonyok között eléggé nem dicsérhető módon ismét lekötelezte magát iránt hazai történelmünk munkásait.

(Pozsony.)

Császár Mihály.

Viertes Jahrbuch der pädagogischen Zentrale des Deutschen

Lehrervereins. Leipzig u. Berlin, 1915. Jul. Klinkhardt, n 8°

336. l., 5 M.

A német tanító-egyesület központi pedagógiai bizottsága 1911 óta évkönyvet ad ki azzal a céllal, hogy összefoglaló tájékozást nyújtson a nevelésügy egyes részeiben észlelhető törekvések tömegében s az olvasónak a személyes állásfoglalást megkönnyítse. Rendszeresen két része van az évkönyvnek. Az első alkalommal (1911., VIII + 270 l., fűzve 3 M., kötve 3·60 M.) a kötet első felében az elemi oktatás problémáit tárták fel, a második részben pedig az elemi oktatásban levő újító kísérletekről volt szó. A második évkönyv (1912., VI + 273 l., f. 3 M., k. 3·60 M.) a dolgozás és tanulás viszonyáról, meg a dolgozás elvének a természettudomány tanításban való alkalmazásáról szólt. A harmadik kötet (1913., VIII + 390 l., f. 4·80 M., k. 5·40 M.) a földrajz- és történelemtanítási újító törekvésekről közölt több, becses dolgozatot s azután a neveléstudomány mostani helyzetét és művelőinek törekvéseit világitotta meg. A legújabb, IV. kötet (1915) elosztása ugyanez. Első részében nyolc, nagyobb tanulmány az anyanyelvi tanítás újabb kérdéseit tárgyalja és pedig: nyelvtudomány és nyelvtanítás (E. Wilke); újító törekvések a nyelvtan tanításában